

1. POLITICKÁ EKONOMIE

1.1 POLITICKÁ EKONOMIE

Úvod

Hlavní otázka:

„Jak politika ovlivňuje (makro)ekonomiku“

Ekonom a politik

Ekonom vymýšlí optimální politiky v idealizovaném světě.

Politik tyto politiky realizuje v nedokonalém světě dělby moci, neúplných informací a konfliktních zájmů.

Ekonomie a politika

- Ekonomie = studium využití vzácných zdrojů, majících alternativní využití
- Politika = proces utváření kolektivní volby
- Politická ekonomie = jak politika ovlivňuje ekonomické volby

Skutečné politiky jsou často výrazně odlišné od „optimálních“ politik.

Historický vývoj

- Klasická škola politické ekonomie: politika součástí ekonomie → ekonomie = politická ekonomie
- Neoklasická ekonomie: odtržení ekonomie a politologie → ekonomie abstrahuje od politických a institucionálních faktorů → co nejde formalizovat není předmětem ekonomie
- Nová politická ekonomie → návrat politické ekonomie do „mainstreamu“ ekonomie

Co je obsahem nové politické ekonomie?

- Staré víno v nových lahvích
- Nové prostředky (modely, formalizace)
- Hlavní témata (časová nekonzistence, volební cyklus, redistribuce, faktory růstu)

Konflikt zájmů

- Jednotlivci mají v politicko-ekonomickém procesu **odlišné preference**.
- Tyto rozdíly pak vedou ke **konfliktu zájmů** mezi jednotlivci i skupinami.

„Optimální“ politika

- **Ekonomie:** studium optimálního využití vzácných zdrojů → jakmile je optimální politika nalezena, bude i implementována
- **Politická ekonomie:** skutečné politiky se často liší od optimálních díky politickým omezením → konflikty zájmů a nutnost činit kolektivní volbu při existenci těchto konfliktů

Přínos politické ekonomie

Pozitivní analýza: Jak mohou politická omezení vysvětlit volbu politik (a jejich ekonomických důsledků), pokud se liší od optimálních politik

Normativní analýza: Pokud vezmeme v úvahu existující politické limity, jak mohou být formulovány politiky a vytvářeny instituce, aby docházelo k nejlepším možným ekonomickým výsledkům.

Příklady...

- 1) **Politicko-ekonomický cyklus** – vláda vytváří politiky s cílem maximalizace hlasů ve volbách a nikoliv s cílem maximalizaci blahobytu.
- 2) Zastavení **hyperinflace** vyžaduje snížení rozpočtového deficitu, rychlost jeho snižování je determinována politickým rozpočtovým procesem a nikoliv náklady hyperinflace
- 3) Rychlost **transformace** v jednotlivých postkomunistických zemích byla determinována intenzitou účinné politické opozice významných zájmových skupin a nikoliv potřebností reforem.

Proč politici nesledují veřejný zájem?

1. Sledují krátkodobé cíle, vytváří časově nekonzistentní politiky.
2. Podléhají tlaku zájmových skupin.
3. Podléhají politicko-ekonomickému cyklu.
4. Sledují zájmy politické strany a nikoliv veřejnosti.
5. Preferují zájem svého elektorátu na úkor všech voličů

Disciplíny

- Political economics = jak politika ovlivňuje ekonomické volby
- Public economics = ekonomie veřejného sektoru
- Public choice = jakým způsobem probíhá veřejná volba (kolektivní rozhodování)

Heterogenita zájmů

- Důležitá pro vysvětlení aplikace suboptimálních politik v hospodářsko-politické praxi
- **Ex ante** heterogenita: rozdíly v názorech na to, jak má být politika prováděna
- **Ex post** heterogenita: rozdíly v názorech nato, jak mají být přínosy politik rozdělovány

Politická ekonomie rozhodování

- Konflikt nad tím, jak vyřešit problém kolektivní spotřeby, když jednotlivci mají odlišné zájmy
- Neexistuje žádný společenský plánovač, ale politický proces, který musí vyřešit konflikt odlišných zájmů
- To má výrazné ekonomické důsledky, protože výsledné politiky mohou být silně odkloněny od Pareto optimality.

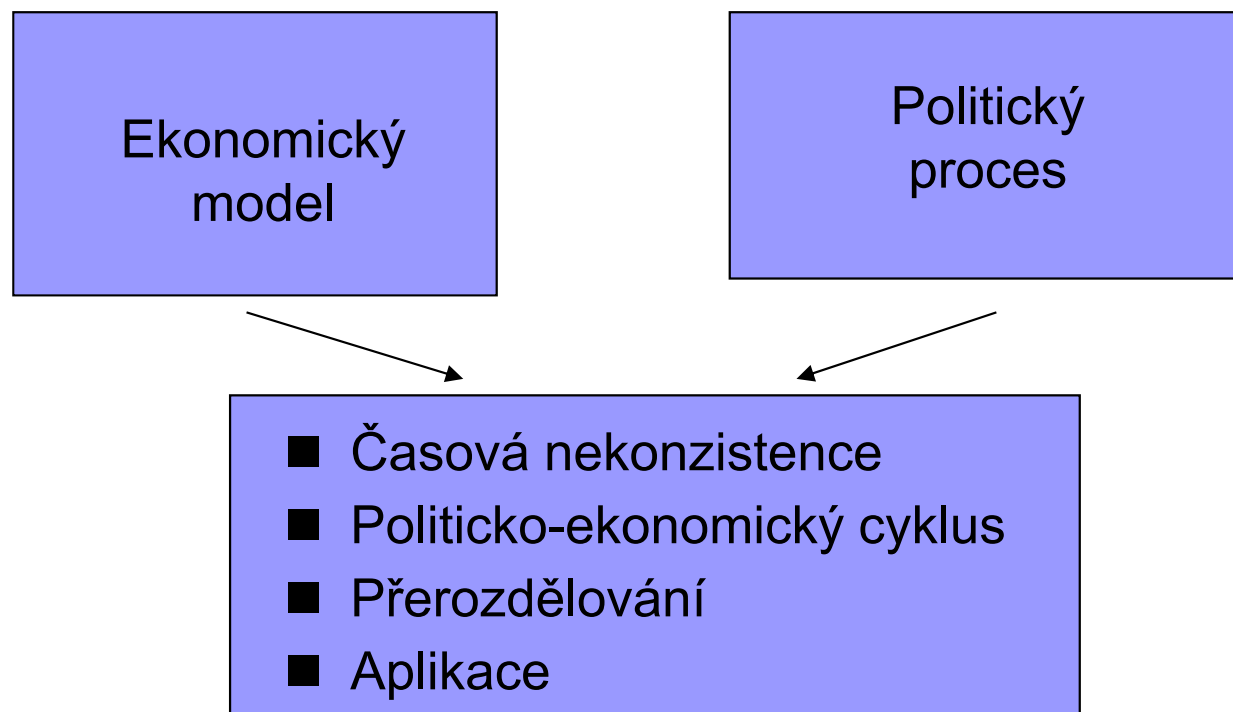

1.2 PÁN A SPRÁVCE

Ekonomické modely v politické ekonomii

Politická ekonomie = jak politická podstata kolektivní volby ovlivňuje (makro)ekonomické výsledky.

Podstata problému „*pána a správce*“

- prostředí nedokonalých informací
  - správce jedná z pověření pána
  - rozdílné zájmy správce a pána
- správce nebude poskytovat klíčové informace pánovi, pokud k tomu není nějakým způsobem motivován (mzda, transfery, volby)
- motivovat správce může být nákladné, proto výsledné řešení může být suboptimální oproti situaci s dokonalými informacemi
- vztah mezi pánem a správcem je nastavován pánem, který chce maximalizovat vlastní užitek
- hlavní aplikace: vlastník podniku a manažer podniku

Pán a správce v politické ekonomii

Delegace rozhodovacích pravomocí na politiky s odlišnými preferencemi je charakteristická pro většinu kolektivních rozhodnutí

Ve velkých skupinách musí být rozhodování zastupitelské
→ dochází tak k delegaci rozhodovacích pravomocí z voličů na politiky → Politici ovšem nemají ohledně politik stejné preference jako voliči → Protože politiky provádějí politici, podoba politik závisí na jejich preferencích a na pobídkách, které mají od voličů.

Asymetrické informace

- Model pána a správce je typický asymetrickými informacemi (správce je informován lépe)

Příklady:

- Plánovací centrum a podniky během CPE
- Regulátor a regulované podniky (regulator's capture)
- VZP a lékaři (vyšší než optimální spotřeba léků)

Pán a správce v hospodářské politice

- asymetrické informace
- konfliktní zájmy pána a správce (voličů a politiků)
- pán kontroluje správce, ale ve světě nedokonalých a asymetrických informací pouze nedokonale
- v politice správce (politik) je nejen delegován pány (voliči), ale musí mít také jejich podporu → může provádět silně neoptimální politiky

Mnoho pánů ...

- Důležitý podtyp problému pán-správce
- Několik pánů se snaží ovlivnit jednoho správce (mnoho voličů volí jednoho zastupitele)
- Důsledek: prudce klesá možnost kontroly správce

1.3 PARADOX VOLEB

Hypotéza racionálního voliče

- Při volbě mezi politickými stranami či kandidáty, volič racionálně kalkuluje a porovnává celkový užitek, který mu bude plynout z očekávaných důsledků jednotlivých politik
- Na základě této kalkulace volí politika, který mu přinese nejvyšší užitek

Proč lidé chodí k volbám?

- Pravděpodobnost ovlivnění výsledku voleb vlastním hlasem je podobná jako pravděpodobnost sražení autem cestou z volební místnosti.
- Pravděpodobnost vhození rozhodujícího hlasu je minimální, proto žádný racionální volič by se k volbám neobtěžoval.
- Proč se potom lidé (masově) obtěžují chodit k volbám?

Paradox voleb

- Tři možnosti, jak vysvětlit tento paradox:
  1. Předefinovat kalkulaci užitku z voleb, tak aby racionální bylo volit
  2. Uvolnit předpoklad sledování vlastního zájmu
  3. Uvolnit předpoklad racionality

„Chut“ volit

- Jednotlivci mají užitek ze samotného aktu volby.
- Jednotlivec vnímá akt volby jako občanskou povinnost nebo jako akt sounáležitosti se svoji (sociální, etnickou) skupinou.
- Jednotlivec vyjadřuje svoji volbou svůj názor, jak by měl výsledek vypadat (expressive voter hypotheses)

Jsou voliči racionální?

- Pokud jsou voliči **racionálně neinformovaní** (rationally ignorant), ale pokud jejich preference nejsou systematicky vychýleny, potom stále mohou být zvoleny optimální politiky.
- Může v takovém případě informovaná (vzdělaná) většina ovlivnit výsledek voleb?
- Co když voliči nejsou racionální a trpí iracionálními předsudky?

B. Caplan: Proč si demokracie volí špatné politiky?

- Hlavní překážkou pro provádění rozumné hospodářské politiky nejsou speciální zájmy nebo bezskrupulózní lobbying, ale falešné koncepty, iracionální předsudky a osobní postoje průměrného voliče.
- Nakupující v supermarketu mají silný důvod být racionální, voliči u voleb nikoliv.
- Iracionální politiky (a politici) pak mohou být důsledkem iracionálních preferencí voličů

Typické předsudky voličů

- Předsudky vůči trhu (antimarket bias)
- Předsudky vůči cizincům (antiforeign bias)
- Předsudky vůči ztrátě pracovních míst (make-work bias)
- Pesimistické předsudky (lépe už bylo)

Důsledek předsudků → zkreslení preferencí voličů
ve prospěch neoptimálních politik

B. Caplan: The Myth of Rational Voter. Princeton UP (2007).

Literatura

A. Drazen: **Chapter 1:** *What Is a Political Economy?* **Chapter 2:** *Economic Models for Political Analysis.*

DODATEK

Aplikace modelu pán a správce: Model oceňování vládních služeb

- *Fudenberg-Tirole (1991)*
- Problém, jak stanovit výši individuálního zdanění, když jsou charakteristiky jednotlivce neznámy → vláda zvolí nelineární daňové schéma, aby z jednotlivců získala maximum.
- V tomto případě si může jednotlivec zvolit, zda bude participovat nebo nikoliv

Hlavní závěr: Vláda obětuje část efektivity za účelem dobývání renty

Předpoklady modelu (1): Vláda

Předpokládejme, že vláda („*principal*“) musí financovat své služby prodejem statku, který produkuje za konstantní mezní náklad w , spotřebitelům („*agents*“).

Vláda preferuje více čistého příjmu G než méně. Prodává množství vládního statku y občanům za celkovou částku T

Předpoklady modelu (2): Spotřebitelé

Užitková funkce spotřebitele:

$$\Omega(y, T, \theta) = \theta u(y) - T$$

$u(y)$ .....známá jak spotřebiteli, tak vládě

θ .....známá pouze spotřebiteli

Dva typy spotřebitelů (high x low θ)

Četnost θ^L ... q Četnost θ^H ..... $1-q$

$$\theta^H > \theta^L > 0$$

Rozhodování vlády (1)

- Vláda nabízí y za $T(y)$
- Spotřebitel může přijmout nebo odmítnout
- Pokud by vláda znala θ potom by zvolila

$T^0 = \theta u(y^0)$, aby získala veškerý přebytek spotřebitele $\rightarrow$
 y^0 by vláda odvodila z maximalizace $G = \theta u(y) - wy \rightarrow$
 $\theta u'(y^0) = w$

Rozhodování vlády (2)

...vláda ovšem nezná typ spotřebitele. Proto nabízí dva typy daňových sazeb a vládních služeb:

- a) pro θ^H ....(T^H ; y^H)
- b) pro θ^L ....(T^L ; y^L)

Cílem je maximalizovat očekávaný čistý příjem vlády, což je:

$$EG = q(T^L - wy^L) + (1-q)(T^H - wy^H)$$

Omezující podmínky

$$(1) IR_L: \theta^L u(y^L) - T^L \geq 0$$

$$(2) IR_H: \theta^H u(y^H) - T^H \geq 0$$

$$(3) IC_L: \theta^L u(y^L) - T^L \geq \theta^L u(y^H) - T^H$$

$$(4) IC_H: \theta^H u(y^H) - T^H \geq \theta^H u(y^L) - T^L$$

(1) a (2)... podmínky individuální racionality (IR), jednotlivec bude participovat, pokud je na tom při participaci alespoň tak dobře, jako při neparticipaci.

(3) a (4)... podmínky kompatibility nabídek (IC), zajišťující, aby si jednotlivci vybírali nabídku určenou pro ně.

Vláda hledá takové daňové schéma, aby maximalizovala svůj očekávaný čistý příjem (EG) ale musí vzít v úvahu tyto 4 omezující podmínky.

Řešení (1)

$$(1) IR_L: \theta^L u(y^L) - T^L \geq 0$$

$$(2) IR_H: \theta^H u(y^H) - T^H \geq 0$$

$$(3) IC_L: \theta^L u(y^L) - T^L \geq \theta^L u(y^H) - T^H$$

$$(4) IC_H: \theta^H u(y^H) - T^H \geq \theta^H u(y^L) - T^L$$

Pouze (1) a (4) jsou závazné. Pokud platí (1) a (4) platí také (2).

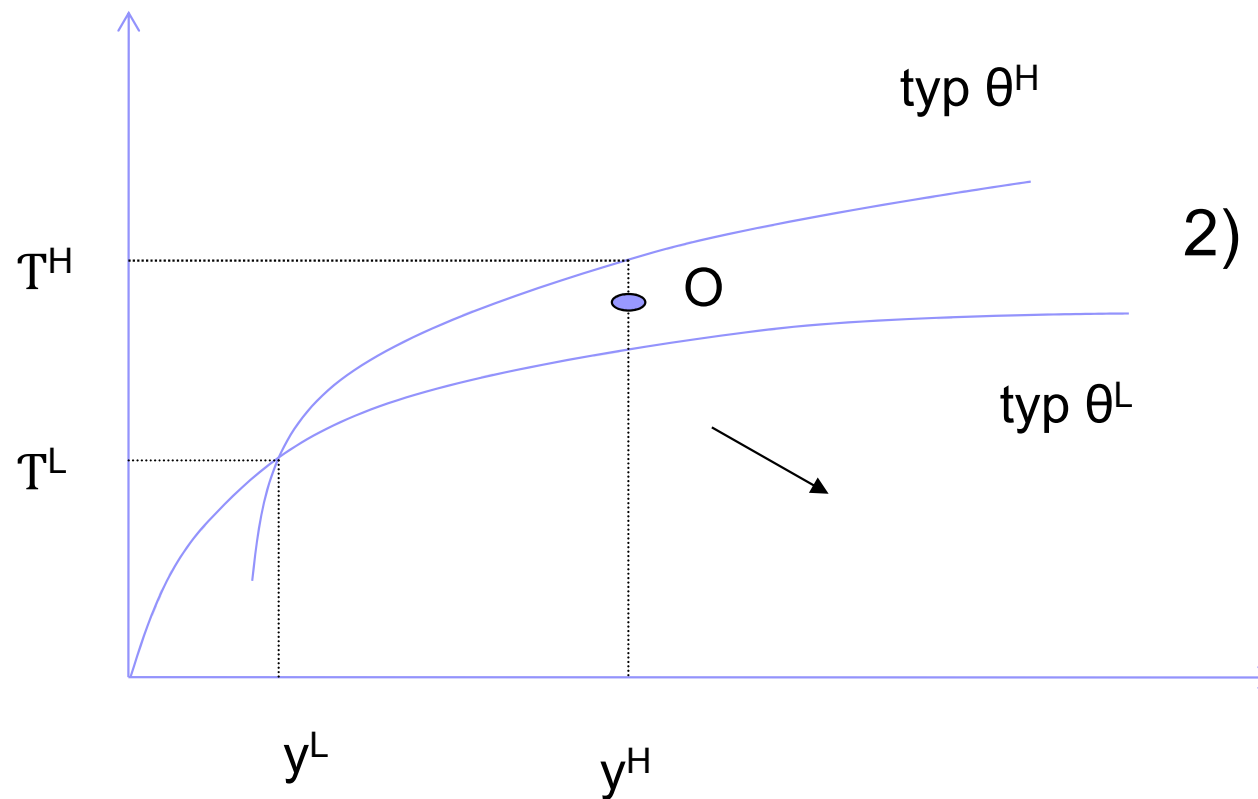
Pokud zkombinujeme (1), (4) a $\theta^H > \theta^L$, dostaneme:

$$\theta^H u(y^H) - T^H \geq \theta^H u(y^L) - T^L \geq \theta^L u(y^L) - T^L \geq 0$$

Typ θ^H získává větší přebytek z konzumace y než získává typ θ^L .

Typ θ^L ve skutečnosti nezískává přebytek žádný.

Indiferenční křivky

Optimální design:

- 1) θ^L ponechán
indiferenční mezi
účastí a neúčastí
- 2) θ^H ponechán
indiferenční mezi
svým designem a
designem pro θ^L

Optimální design

- 1) Množství vládních služeb nakupovaných spotřebitelem s vysokým θ^H splňuje standartní podmínku optimality rovnosti mezního užitku spotřeby rovné meznímu nákladu nabídky nabízeného zboží.
- 2) Množství nakupovaných vládních služeb spotřebitele s nízkým θ^L naopak tuto podmínku optimality nesplňuje. Je suboptimální.
- 3) Vláda musí snížit spotřebu spotřebitele s nízkým θ^L aby odradila spotřebitele θ^H od podvádění a konzumace y^L

Důsledek: Vláda obětuje část efektivity za účelem dobývání renty

Princip odhalení

- V rámci předchozího příkladu vláda vlastně vyzývá jednotlivce, aby volbou svého balíčku $(T^*; y^*)$ odhalili svůj typ θ^* .
- Alternativně by vláda mohla přímo vyzvat jednotlivce, aby nejdříve odhalili svůj typ θ^* a potom jim přidělil balíček $(T^*; y^*)$
- Podmínky IC^H a IC^L zabezpečují, že agenti svůj typ odhalí pravdivě. Alokace tak bude identická jako v předchozí hře.
- Princip odhalení je důležitý, pokud se budeme zabývat složitějšími hrami.